

Rozdział i

Rola instytucji we wsparciu przekształceń rolnictwa rozdrobnionego finansowanych z funduszy unijnych

Kata Ryszard¹

Streszczenie

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej polscy rolnicy mogą korzystać z wielu form wsparcia finansowego, jakie oferowane jest rolnikom w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Większość programów unijnych wspierających przekształcenia w rolnictwie, sprzyja jednak gospodarstwom silniejszym ekonomicznie. Dane ARiMR (Drygas 2006) wskazują, że rolnicy z makroregionów o korzystniejszej strukturze agrarnej w większym stopniu korzystają z pomocy unijnej, niż rolnicy z makroregionu o rozdrobnionej strukturze gospodarstw (region Polski południowo-wschodniej). Rolnictwo rozdrobnione wymaga w tym aspekcie wsparcia ze strony otoczenia instytucjonalnego. Może być ono realizowane poprzez programy kredytowe, doskonalenie kapitału ludzkiego, consulting i informację, promocję przedsiębiorczości pozarolniczej oraz integracji gospodarstw ze sferą rynku.

W tym świetle przedmiotem opracowania jest ocena roli układu instytucjonalnego rolnictwa w pozyskiwaniu przez rolników funduszy UE służących przekształceniom gospodarstw rolnych, na przykładzie makroregionu rolnictwa rozdrobnionego.

Wyniki badań wskazują, że najważniejsze znaczenie we wspieraniu absorpcji przez rolników funduszy UE, przeznaczonych na rozwój gospodarstw, mają instytucje świadczące usługi informacyjne i konsultingowe. Istotną rolę odgrywają także banki, poprzez obsługę finansową gospodarstw oraz otwarcie rolnikom dostępu do kredytów, umożliwiających finansowanie inwestycji refundowanych z funduszy unijnych.

¹ Dr inż. Ryszard Kata, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Ekonomii.

Wstęp

Przemiany strukturalne w rolnictwie, wynikające z ogólnego rozwoju gospodarczego i jego konsekwencji są jednoznaczne: występuje trwały proces koncentracji, zwiększania skali produkcji, postępu technicznego. Jednocześnie towarzyszy im tendencja do zmniejszania się liczby gospodarstw rolniczych oraz polaryzacji ich struktury obszarowej. Uznając małe gospodarstwa rolne jako istotny komponent struktury rodzimego rolnictwa należy postawić tezę, iż winny one podlegać procesom przemian prowadzących do maksymalnie efektywnego wykorzystania posiadanych przez nie zasobów i możliwości rozwojowych. Analiza sytuacji sektora żywnościowego różnych krajów wskazuje, że przeobrażenia rolnictwa mogą być realizowane z jednej strony na drodze wspierania koncentracji i rozwoju gospodarstw rolniczych, z drugiej zaś poprzez poszukiwanie alternatywnych źródeł dochodów dla ludności rolniczej.

Od 1 maja 2004 r. polscy rolnicy uzyskali swobodny dostęp do jednolitego rynku UE i poddani zostali zasadom konkurencji, wspólnym dla całej Unii (Czudec 2006). Z drugiej strony gospodarstwa rolne mogą korzystać z kilkudziesięciu działań finansowanych ze wspólnotowego budżetu. Jest to zasadnicza jakościowa zmiana w systemie polityki rolnej, która przed akcesją była mniej rozbudowana, słabiej finansowana i niestabilna.

Nie ulega wątpliwości, że tempo i zakres przekształceń strukturalnych w rolnictwie, zwłaszcza rozdrobnionym, uzależnione będą od wykorzystania przez rolników szans jakie wiążą się z członkostwem Polski w UE. Absorpcja funduszy unijnych przeznaczonych na te cele zależy w dużym stopniu od sprawnie funkcjonującego systemu instytucjonalnego rolnictwa. W obszarze rolnictwa rozdrobnionego, główną rolę w tym zakresie, powinny pełnić instytucje o charakterze lokalnym, które dobrze znają jego specyfikę i problemy. Ponadto w warunkach strukturalnych tego typu rolnictwa, kluczowe znaczenie będą miały te formy wsparcia, które realnie prowadzić będą do przekształceń gospodarstw rolnych, gdyż tylko te w swej masie, mogą się przyczynić do przemian i rozwoju całego sektora.

W opracowaniu poszukiwano zatem odpowiedzi na pytanie, jakie instytucje i poprzez jakie formy pomocy wspierają rolników w absorpcji funduszy unijnych o charakterze „prorozwojowym”. Źródłem danych empirycznych były badania ankietowe, w formie wywiadu kwestionariuszowego przeprowadzonego z rolnikami z regionu Polski południowo-wschodniej (tj. województwa świętokrzyskiego, podkarpackiego i małopolskiego). Obszar badań wyznaczono na podstawie podziału regionów wg typów rolnictwa za W. Michną (1998). Obejmuje on region I, subregion b, tj. region przeludnionej wsi i rozdrobnionej struktury agrarnej rolnictwa.

Sondaż przeprowadzono w pierwszej połowie 2007 r. na losowo wybranej próbie 856 rolników - właścicieli indywidualnych gospodarstw rolnych².

W aspekcie funduszy unijnych, w opracowaniu skupiono uwagę głównie na tych programach i działaniach, które wspierają przekształcenia w rolnictwie i były dostępne dla rolników w latach 2004-2006.

i.1. Wsparcie przekształceń rolnictwa ze środków Unii Europejskiej w latach 2004-2006

Najważniejszą przesłanką pomocy publicznej w sferze rolnictwa jest problem niestabilnych i niedostatecznych dochodów rolniczych (Wilkin 2003). Do strategicznych celów wsparcia rolnictwa z funduszy publicznych (krajowych oraz unijnych), należy poprawa efektywności wykorzystania zasobów produkcyjnych tego sektora, zwłaszcza zasobów pracy, a także poprawa konkurencyjności rolnictwa oraz ochrona środowiska naturalnego. Celem wsparcia rolnictwa ze środków publicznych może być również tworzenie alternatywnych źródeł dochodów dla ludności rolniczej, przyspieszenie zmian międzypokoleniowych w gospodarstwach rolnych, dostosowanie gospodarstw do wymogów ochrony środowiska i standardów dobrych praktyk rolniczych oraz rozwój zasobów ludzkich.

Wśród ogółu instrumentów finansowych UE, służących wsparciu gospodarstw rolnych w latach 2004-2006, wyodrębnić należy następujące grupy (Czykier-Wierzba 2004):

- dopłaty bezpośrednie (I filar WPR),
- środki na interwencję rynkową (I filar WPR),
- środki towarzyszące w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (II filar WPR),
- fundusze strukturalne, głównie w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” (nazywanego dalej w skrócie SPOR).

Wśród form bezpośredniego wsparcia finansowego rolników z funduszy unijnych można wyróżnić: dopłaty bezpośrednie i płatności kompensacyjne, granty oraz dotacje inwestycyjne.

Finansowe instrumenty wsparcia takie jak dotacje inwestycyjne lub granty wymagają aktywności beneficjenta, tj. podejmowania określonych przedsięwzięć i wiążą się z ryzykiem (trzeba angażować własne środki, a pomoc finansowa w przypadku dotacji jest dostępna po realizacji inwestycji). Z kolei

² Badania były realizowane w ramach projektu badawczego N114 009 31/2320, pt. Rola lokalnych instytucji w przekształceniach rolnictwa o rozdrobnionej strukturze gospodarstw (po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej), finansowanego przez MNiSzW ze środków na naukę.

płatności bezpośrednie lub kompensacyjne nie są powiązane z potrzebą realizacji konkretnych przedsięwzięć rozwojowych, wymagają jednak spełnienia określonych kryteriów, związanych na przykład ze skalą i charakterem prowadzonej produkcji lub kulturą rolną.

Dla gospodarki ważne jest aby udzielona dotacja dawała jak najsilniejszy bodziec do rozwoju. Większy efekt mnożnikowy wywołują te dotacje, których wypłata uzależniona jest od zaangażowania środków własnych beneficjentów. Taki charakter mają dotacje inwestycyjne, które w programie PROW stanowią zaledwie 28% jego budżetu (w SPOR ponad 90%). W zależności od charakteru inwestycji udział środków prywatnych w kosztach kwalifikowanych waha się od 35 do 65%. Wartość inwestycji końcowej jest jednak znacznie większa, gdyż zgodnie z przyjętymi rozwiązaniami jedynie niektóre koszty inwestycji są współfinansowane ze środków publicznych. Ponadto często inwestycje współfinansowane ze środków UE pobudzają rolników do działania oraz podejmowania tzw. inwestycji towarzyszących (Wigier 2007).

Tabela 1. Wysokość alokacji środków oraz liczba złożonych wniosków i poziom absorpcji funduszy w ramach PROW w latach 2004-2006

Nazwa działania	Wydatki publiczne (środki UE i krajowe) w mln euro	Liczba złożonych wniosków	Zrealizowane płatności (w mln zł)	Wykorzystanie limitu (w %)
Renty strukturalne	534,88	56326	1.797,2	82
Wsparcie gospodarstw niskotowarowych	329,1	171393	1.237,8	97
ONW - Kampania 2004		628762	1.144,7	
ONW - Kampania 2005	957,77	708675	1.267,6	99
ONW - Kampania 2006		717601	1.291,5	
Wsparcie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych	218,9	72138	785,5	92
Zalesianie gruntów rolnych	84,7	10400	304,5	86
Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE	637,0	73436	1.998,3	80
Grupy producentów rolnych	6,4	102	14,2	56
Pomoc techniczna	21,5	84	6.386,1	8
UPO - Kampania 2004		1366055	1.167,9	
UPO - Kampania 2005	682,42	1450595	927,6	99
UPO - Kampania 2006		1431879	769,8	
Razem PROW	3.472,67	6687384	12.713,2	x

* stan na 31.07.2007

Źródło: System Informacji Zarządczej ARiMR, ARiMR Warszawa (2007).

Programy SPOR oraz PROW są ważnymi instrumentami realizacji polityki strukturalnej wobec rolnictwa. Dają one kilkuletnią perspektywę

realizacji zdefiniowanych celów gospodarczych, przyczyniając się tym samym do stabilizacji polityki strukturalnej. Łączny ich budżet na finansowanie tylko rolnictwa (poza modernizacją przemysłu spożywczego, działaniami wspierającymi zrównoważony rozwój obszarów wiejskich oraz pomocą techniczną) wynosi ponad 17,6 mld zł (tab. 1, tab. 2).

Tabela 2. Realizacja SPOR w latach 2004-2006 w zakresie działań wspierających przekształcenia gospodarstw rolnych

Program /działanie	Wydatki publiczne w mln euro	Wnioski złożone			Kwota umów (w zł)	Zrealizowane płatności	
		Liczba	Kwota	Wykorzy- -stanie limitu (%)		Kwota	Wykorzy- -stanie limitu (%)
1.1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych	603,93	42581	4.570,6	201,9	2.282,9	1.736,3	76,7
1.2. Ułatwianie startu młodym rolnikom	173,33	18857	942,8	133,1	707,5	707,5	99,9
3. Różnicowanie działalności	107,14	7170	524,8	167,8	310,5	206,5	66,0

Źródło: System Informacji Zarządczej ARiMR, ARiMR Warszawa (2007).

Dla przekształceń rolnictwa o rozdrobnionej strukturze agrarnej zasadnicze znaczenie mają programy, które sprzyjają podniesieniu potencjału ekonomicznego i możliwości rozwojowych gospodarstw.

Wśród programów unijnych realizowanych w latach 2004-2006, do instrumentów prorozwojowych, należy zaliczyć:

- 1) działania w ramach celu 1 PROW, tj. renty strukturalne, wspieranie gospodarstw niskotowarowych oraz grup producentów rolnych,
- 2) działania w ramach SPOR, kierowane bezpośrednio do gospodarstw rolnych, tj. „inwestycje w gospodarstwach rolnych” i „ułatwianie startu młodym rolnikom”, a także działanie 2.4 „różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów”.

Renty strukturalne w warunkach rozdrobnionej struktury agrarnej winny sprzyjać koncentracji ziemi (Spsychalski 2003). Mają one zachęcić rolników w wieku przedemerytalnym (ukończone 55 lat) do przekazania stanowiących ich własność gospodarstw rolnych w sposób służący poprawie ich żywotności. W zamian rolnicy mają zapewnione źródło dochodu po zaprzestaniu działalności rolniczej.

Wspieranie gospodarstw niskotowarowych ma na celu zwiększenie możliwości inwestowania gospodarstw rolnych o niewielkim własnym potencjale ekonomicznym. Gospodarstwa te prowadzą w znacznej mierze produkcję na samozaopatrzenie, a dzięki pomocy finansowej mogą podjąć inwestycje prowadzące do rynkowego ukierunkowania produkcji, poprawy dochodowości oraz szeroko rozumianych dostosowań do funkcjonowania w warunkach jednolitego rynku, zgodnie z pięcioletnim planem rozwoju gospodarstwa (Warda 2005). Pomoc w tym programie ma postać premii wypłacanej przez okres pięciu lat, wynoszącej równowartość 1250 euro na gospodarstwo rolne rocznie. Po trzecim roku otrzymywania premii, beneficjent musi wykazać osiągnięcie celów cząstkowych planu rozwoju gospodarstwa, co stanowi warunek wypłaty środków w następnych dwóch latach.

SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” realizuje trzy zasadnicze cele: poprawę konkurencyjności oraz trwałego i zrównoważonego rozwoju sektora rolnego, wsparcie dla przemysłu przetwórczego, a także wsparcie dla wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich (Jankowiak 2004). Spośród działań w ramach których środki finansowe mogą trafić do gospodarstw rolnych, bardzo ważny aspekt prorozwojowy ma działanie 1.1 „inwestycje w gospodarstwach rolnych”. Pomoc w formie dofinansowania projektu inwestycyjnego jest realizowana, na zasadzie refundacji określonej części lub całości poniesionych kosztów kwalifikowanych, które mogą być rozliczone dopiero po zrealizowaniu etapu lub całości inwestycji. Środki mogą być przeznaczone na inwestycje związane z modernizacją gospodarstw rolnych, mające na celu wzrost dochodu rolniczego i poprawę warunków produkcji (zmianę kierunku produkcji w związku z sytuacją rynkową, wzrost jakości, ochronę środowiska naturalnego itp.).

Istotny zastrzyk finansowy (50.000 zł) dla gospodarstwa rolnego, powiązany z realizacją planu rozwojowego oraz następstwem pokoleniowym jest dokonywany w ramach działania 1.2. „ułatwianie startu młodym rolnikom”. Działanie to jest przeznaczone dla młodych rolników (przed 40. rokiem życia), rozpoczynających samodzielnie gospodarowanie, pragnących poprawić w swych gospodarstwach kondycję ekonomiczną, dostosować produkcję do wymogów rynku, poprawić jakość i technologię produkcji itp.

Ważne znaczenie dla przekształceń rolnictwa ma także działanie 2.4 SPOR, które wspiera różnicowanie działalności rolniczej oraz alternatywne źródła dochodów rodzin rolniczych chcących zaniechać produkcję rolną lub ją ograniczać na rzecz działalności pozarolniczej. Wsparcie obejmuje rolników i ich domowników, prowadzących działalność rolniczą, którzy podejmą się inicjowania lub rozwoju działalności pozarolniczej lub zbliżonej do rolnictwa (agroturystyka, zakładanie plantacji na cele energetyczne itp.).

i.2. Poziom absorpcji funduszy unijnych przez rolników w regionie rolnictwa rozdrobnionego

Rozdrobniona struktura obszarowa gospodarstw rolnych i przeludniona agrarnie wieś, są w Polsce charakterystyczne dla rolniczego makroregionu I (Michna 2001). Obejmuje on województwa Polski południowo-wschodniej, tj. podkarpackie, małopolskie, świętokrzyskie i śląskie. Przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego nie przekracza w tych województwach 5 ha użytków rolnych, zaś zaledwie 2,2% gospodarstw posiada powierzchnię powyżej 15 ha UR. Poza województwem śląskim ponad połowa populacji makroregionu to ludność wiejska. Rozdrobnieniu struktury obszarowej gospodarstw towarzyszy ich słabe powiązanie z rynkiem i niska towarowość (wysoki odsetek gospodarstw samozaopatrzeniowych). Tylko dla 23,1% rodzin rolniczych dochody z gospodarstwa są głównym lub jedynym źródłem utrzymania, zaś dla ponad 40%, są nimi źródła socjalne (renty, emerytury, zasiłki).

Tabela 3. Charakterystyka zróżnicowania rolnictwa w Polsce w ujęciu regionalnym

Wyszczególnienie	Makroregion				Polska
	I Południowo- Wschodni	II Zachodni	III Północny	IV Środkowo- Wschodni	
1. Przeciętna powierzchnia gospodarstwa w ha	3,9	13,0	21,3	7,7	8,4
2. Odsetek gospodarstw o pow. powyżej 15 ha (%)	2,2	19,0	24,5	13,0	10,1
3. Pracujący w rolnictwie w zatrudnieniu ogółem (w %)	20,0	15,1	10,5	27,6	17,0
4. Gospodarstwa uzyskujące dochody wyłącznie lub głównie z rolnictwa (w %)	23,1	52,9	48,5	46,0	40,1

* gospodarstwa rolne powyżej 1 ha

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS w Warszawie (2004).

Kluczowym problemem rolnictwa makroregionu I są duże zasoby siły roboczej w gospodarstwach rolnych, co w połączeniu z małą skalą produkcji przeciętnego gospodarstwa sprawia, że wydajność pracy i dochody rolników są bardzo niskie (Kata, Miś 2005). W sytuacji ograniczonych możliwości akumulowania funduszy inwestycyjnych przez rozdrobnione gospodarstwa rolne, intensyfikacja przekształceń tego typu rolnictwa wymaga transferu środków finansowych z zewnątrz. Efektywność takiego wsparcia uzależniona jest od uruchomienia efektów mnożnikowych wynikających z połączenia

kapitałów publicznych (krajowych i unijnych) oraz funduszy beneficjentów, tj. rolników.

Problem finansowego wsparcia rolnictwa, zwłaszcza procesów jego przebudowy i rozwoju, zderza się z możliwością absorpcji środków finansowych dostępnych w ramach różnych programów przez samych rolników. O aktywności rolników w staraniu się o pozyskanie środków unijnych świadczą dane o liczbie złożonych wniosków w ramach działań, które wspierają przekształcenia w rolnictwie (tab. 4).

Tabela 4. Wykorzystanie środków finansowych z UE przez rolników w Polsce wg makroregionów rolniczych (wg stanu na 30.07.2007)

Wyszczególnienie	Makroregion				Polska
	I	II	III	IV	
I. PROW 2004-2006					
1) Renty strukturalne					
- liczba umów na 1000 gospodarstw	16	41	31	34	29
- kwota płatności zł/ha UR w regionie	110,0	98,7	49,9	145,5	106,0
- wsk. absorpcji I*	0,55	1,43	1,09	1,17	1,00
- wsk. absorpcji II**	1,04	0,93	0,47	1,37	1,00
2) Wspieranie gospodarstw niskotowarowych					
- liczba umów na 1000 gospodarstw	78	66	57	112	88
- kwota płatności zł/ha UR w regionie	142,3	35,3	19,6	114,2	76,6
- wsk. absorpcji I	0,89	0,76	0,65	1,28	1,00
- wsk. absorpcji II	1,86	0,46	0,26	1,49	1,00
II. SPOR					
1). Inwestycje w gospodarstwach rolnych					
- liczba umów na 1000 gospodarstw	10	35	31	23	22
- kwota płatności zł/ha UR w regionie	112,8	161,7	96,9	166,5	141,2
- wsk. absorpcji I	0,47	1,60	1,43	1,08	1,00
- wsk. absorpcji II	0,80	1,15	0,69	1,18	1,00
2). Młody Rolnik					
- liczba umów na 1000 gospodarstw	4	16	15	11	10
- kwota płatności zł/ha UR w regionie	45,9	54,9	37,1	75,4	58,3
- wsk. absorpcji I	0,38	1,63	1,53	1,12	1,00
- wsk. absorpcji II	0,79	0,94	0,64	1,29	1,00
3). Różnicowanie działalności					
- liczba umów na 1000 gospodarstw	3	4	4	4	4
- kwota płatności zł/ha UR w regionie	35,3	13,9	7,4	23,3	19,2
- wsk. absorpcji I	0,83	1,14	1,08	1,06	1,00

* wsk. absorpcji I - udział makroregionu w liczbie złożonych wniosków ogółem/udział makroregionu w liczbie gospodarstw ogółem,

** wsk. absorpcji II - udział makroregionu w kwocie zrealizowanych płatności/udział makroregionu w powierzchni UR ogółem.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR w Warszawie (2007).

W zakresie pozyskiwania funduszy, wiążących się z działaniami inwestycyjnymi oraz spełnieniem określonych kryteriów dotyczących żywotności ekonomicznej gospodarstw i warunków prowadzenia produkcji rolnej, makroregion rolnictwa rozdrobnionego ustępuje zdecydowanie innym makroregionom rolniczym w Polsce. Wnioski o wsparcie finansowe inwestycji w gospodarstwach rolnych, w makroregionie I złożyło dwukrotnie mniej rolników, niż średnio w kraju. Dysproporcja taka występowała w programie SAPARD i jeszcze bardziej pogłębiła się w zakresie wykorzystywania funduszy strukturalnych z SPOR. Według danych ARiMR (stan na 30.07.2007 r.) w ramach działania „inwestycje w gospodarstwach rolnych”, średnio na 1000 gospodarstw rolnych w kraju przypada 22 gospodarstwa, które podpisały umowy i korzystają z tego typu wsparcia. W makroregionie południowo-wschodnim, wskaźnik ten wynosił jedynie 10 gospodarstw, podczas gdy w najlepszym pod tym względem makroregionie zachodnim 35 gospodarstw. Jeszcze większe dysproporcje, na niekorzyść makroregionu I, występowały w zakresie wykorzystania środków unijnych w ramach działania 1.2 „ułatwienie startu młodym rolnikom”. Świadczą o tym nie tylko wielkości absolutne dotyczące liczby podpisanych umów oraz kwoty przyznanych środków finansowych, ale także wielkości relatywne odnoszące tę liczbę i kwotę do liczebności gospodarstw rolnych oraz powierzchni użytków rolnych. W celu zobiektywizowania analizy porównawczej obliczono także wskaźniki absorpcji funduszy unijnych dla poszczególnych działań (tab. 4). Wskaźniki te dowodzą również, że makroregion rolnictwa rozdrobnionego ustępuje makroregionom o bardziej skoncentrowanej strukturze agrarnej rolnictwa i silniejszych ekonomicznie gospodarstwach rolnych w absorpcji funduszy unijnych. W ramach PROW wyjątkiem jest działanie 2 „wsparcie gospodarstw niskotowarowych”, które jest adresowane do małych gospodarstw rolnych. Dostatecznie dobry poziom absorpcji środków unijnych w makroregionie I dotyczy także funduszy przeznaczonych na różnicowanie działalności rolniczej (działanie 2.4 SPOR), służących głównie kreowaniu alternatywnych do rolnictwa źródeł dochodów dla ludności rolniczej.

Relatywnie mała aktywność rolników w makroregionie południowo-wschodnim, w zakresie absorpcji funduszy unijnych wspierających przekształcenia w rolnictwie, wynika z wielu przyczyn, będących głównie konsekwencją rozdrobnienia gospodarstw rolnych. Można do nich zaliczyć:

- słabość ekonomiczną gospodarstw,
- ich słabe i często nieregularne powiązania z rynkiem,
- specyfikę osobowości rolników skoncentrowanych na aspektach produkcyjnych, a niedostatecznie poruszających się w materii finansów,
- koncentrację funkcji ekonomicznych i socjalnych w gospodarstwach rolnych,

- brak doświadczenia w korzystaniu z różnych instrumentów finansowania zewnętrznego,
- niską ocenę perspektyw rozwojowych gospodarstwa (z powodu słabej kondycji finansowej gospodarstwa, braku następcy itd.).

Poszczególne ograniczenia mają różną wagę i wpływ na określone decyzje w aspekcie ubiegania się o środki finansowe z programów unijnych. Ich znaczenie wynika także z tego, po jakie środki sięgają rolnicy. W przypadku programów wiążących się przedsięwzięciami inwestycyjnymi w gospodarstwach, konieczne jest często sięganie po kredyt lub inny instrument zewnętrznego, zwrotnego finansowania. To z kolei, wiąże się z ograniczeniami kredytowymi takimi jak; niska zdolność kredytowa rolników, czy brak dobrych form zabezpieczenia kredytu w gospodarstwach rolników. Skumulowanie się takich niekorzystnych przyczyn, prowadzi do odraczania decyzji inwestycyjnych i tym samym decyzji o ubieganiu się przez rolników o wsparcie finansowe z funduszy unijnych.

Czynnikiem, osłabiającym działanie wymienionych wyżej ograniczeń może być informacja i pomoc konsultingowa udzielona rolnikom, na etapie rozpoznawania możliwości pozyskiwania środków unijnych na finansowanie gospodarstwa, jak i na etapie ubiegania się o to wsparcie i realizacji związanych z nim działań. Inną ważną płaszczyzną wsparcia rolników, zwłaszcza ubiegających się o środki inwestycyjne, jest umożliwianie rolnikom dostępu do kredytów oraz innych produktów i usług bankowych (np. gwarancji i promes kredytowych, obsługi finansowej płatności unijnych, pomocy w przygotowaniu wniosków i planów inwestycyjnych).

i.3. Znaczenie instytucji w ubieganiu się przez rolników o wsparcie finansowe z UE - wyniki badań ankietowych

Objęta badaniem grupa gospodarstw, została wybrana przy użyciu metody losowania kwotowego. Struktura próby zawiera gospodarstwa o różnej wielkości z zachowaniem pewnej asymetrii, w stosunku do struktury gospodarstw w makroregionie, jaka wynika z danych statystycznych GUS. W badaniu zwiększono liczebność gospodarstw w grupach obszarowych przekraczających 5 ha UR. Chodziło o to, aby w próbie znalazło się więcej gospodarstw realnie prowadzących produkcję rolną. Znaczny odsetek gospodarstw rolnych (ok. 40%) ujmowanych w statystyce publicznej w grupie od 1 do 5 ha to w istocie gospodarstwa nieprowadzące produkcji rolnej i co za tym idzie nieutrzymujące w zasadzie relacji z otoczeniem rynkowym i instytucjonalnym rolnictwa.

W efekcie zastosowanego doboru w grupie gospodarstw do 5 ha UR znalazło się 56,4% gospodarstw, zaś w grupach powyżej 5 ha UR 43,6%. W zbiorowości wszystkich gospodarstw rolnych w makroregionie relacje te

wynoszą 80,5% oraz 19,5%. Przeciętny obszar użytków rolnych w analizowanej próbie wynosił 7,9 ha, czyli był o 4 ha wyższy w stosunku do statystycznego przeciętnego obszaru gospodarstw rolnych w makroregionie.

Ankietowana grupa użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych, wyróżnia się korzystnie na tle przeciętnych cech rolników w makroregionie w zakresie kilku zmiennych. Średnia wieku respondentów wynosi 44 lata i jest o 4 lata niższa od statystycznej średniej wieku użytkowników gospodarstw rolnych w makroregionie. Spośród badanych wykształcenie podstawowe posiada 10,3% użytkowników gospodarstw, zaś zawodowe 34,7%. Najwięcej, bo 40,8% rolników posiada wykształcenie średnie (w tym rolnicze 21,3%), wykształcenie wyższe posiada 12,4% rolników (w tym 8,4% rolnicze). Struktura wykształcenia jest zatem korzystniejsza niż w makroregionie, gdzie wykształcenie średnie lub wyższe posiada jedynie 27,3% użytkowników gospodarstw. Warto podkreślić natomiast, że wykształcenie jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na kompetencje i skłonność rolników do współpracy z otoczeniem instytucjonalnym (Kata, Grzebyk, Pierścieniak 2006).

W badanej zbiorowości 84,1% rolników korzystało w latach 2004-2006 z dopłat bezpośrednich. Środki finansowe pozyskane w ten sposób, w przypadku 2/3 rolników (69,5%) były przeznaczane na zaspokojenie bieżących potrzeb gospodarstwa, 17,5 % rolników przeznaczało je na inwestycje, zaś pozostali rolnicy (13,0%) na inne cele, głównie bieżące utrzymanie rodziny oraz zakup dóbr konsumpcyjnych.

Oprócz dopłat bezpośrednich i ewentualnie związanych z nimi dopłat ONW 53% rolników, sięgało po środki finansowe w ramach innych instrumentów unijnych (tab. 5). Wśród nich największym zainteresowaniem rolników cieszyły się działania realizowane w ramach PROW, tj. granty dla gospodarstw niskotowarowych, programy rolno-środowiskowe oraz dostosowanie gospodarstw do standardów UE. Rolnicy deklarowali, że z niektórych programów nie wszyscy chętni mogli skorzystać, ze względu na bardzo szybkie wyczerpanie się limitów środków finansowych przeznaczonych na ten cel i tym samym zawieszenie przez ARiMR przyjmowania wniosków. Dotyczyło to szczególnie działania „wsparcie gospodarstw niskotowarowych”, którego popularność wiąże się z tym, iż uzyskanie wsparcia finansowego, nie wymaga od rolnika kosztownych działań (np. przedsięwzięć inwestycyjnych).

Spośród badanej grupy 6,0% rolników złożyło w latach 2002-2004 wnioski o dofinansowanie inwestycji w gospodarstwach z programu SAPARD. Natomiast po akcesji z podobnego programu finansowanego z SPOR (działanie 1.1) skorzystało 7,4% respondentów. Przeciętna kwota dofinansowania wynosiła 97.170 zł. W ramach SPOR, rolnicy korzystali także z innych działań, tj. ułatwienia startu młodym rolnikom (3,5%) oraz wsparcia różnicowania działalności rolniczej w celu tworzenia alternatywnych źródeł dochodów (1,9%).

Tabela 5. Odsetek rolników korzystających ze środków finansowych UE

Wyszczególnienie	Liczba	%	Przeciętna kwota
1. SARARD	52	6,0	40.611
2. PROW 2004-2006			
- wsparcie gospodarstw niskotowarowych	242	28,1	4.908
- programy rolno-środowiskowe	185	21,6	1.663
- dostosowanie gospodarstw do wymogów UE	51	5,9	27.147
- zalesianie	8	0,9	5.756
- renty strukturalne	3	0,3	-
3. SPOR			
- inwestycje w gospodarstwach rolnych	64	7,4	97.170
- ułatwianie startu młodym rolnikom	30	3,5	50.000
- różnicowanie działalności	16	1,9	42.460
- inne	10	1,2	1.560
Razem (bez dopłat bezp. i ONW)	456	53,0	-
Razem w latach 2004-2006 (bez SAPARD)	407	47,3	-

Źródło: badania ankietowe.

Korzystanie z programów pomocowych wymaga znacznej wiedzy, zwłaszcza finansowej, prawnej czy też technologicznej i ekologicznej. Biznes plan, plan rozwoju gospodarstwa, *cash flow*, rozliczenia z tytułu VAT, dobrostan zwierząt, kodeks dobrej praktyki rolniczej, standardy ekologiczne itd., stały się niezbędnymi składnikami wiedzy rolnika, który chce korzystać z unijnego systemu wsparcia finansowego gospodarstwa. Integracja z UE i objęcie polskiego rolnictwa wsparciem w ramach WPR i polityki strukturalnej, stały się przesłanką do wzmocnienia relacji rolników z szeregiem instytucji. Jak pokazują wyniki badań dotyczy to zwłaszcza Ośrodków Doradztwa Rolniczego, banków, oraz instytucji będących elementem systemu instytucjonalnego WPR, tj. w szczególności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (tab. 6).

Spośród różnych form pomocy w finansowaniu gospodarstw z funduszy UE, jaką otrzymali rolnicy ze strony otoczenia instytucjonalnego, na czołowym miejscu wskazywali oni pomoc w wypełnianiu wniosków i kompletowaniu niezbędnej dokumentacji związanej z aplikowaniem o wsparcie unijne (tab. 6). Z takiej pomocy skorzystało łącznie 68% respondentów (w tym także rolników ubiegających się tylko o dopłaty bezpośrednie). Tyle samo rolników, korzystało z pomocy instytucji w formie doradztwa oraz szkoleń, z których większość, realizowanych głównie przez ODR, dotyczyło problematyki pozyskiwania wsparcia finansowego z programów unijnych oraz wypełnienia przez rolników związanych z tym wymogów produkcyjnych, technologicznych, ekologicznych i innych. Rolnicy korzystali także z pomocy ODR w sporządzaniu planów rozwoju gospodarstwa, czy też planów inwestycyjnych (biznes planów). Również większość kredytów inwestycyjnych, w tym kredyty pomostowe, jakie

rolnicy pobierali w bankach było związanych z realizacją przedsięwzięć współfinansowanych z funduszy unijnych.

Tabela 6. Odsetek rolników uzyskujących pomoc w finansowaniu gospodarstw rolnych z funduszy UE według form wsparcia i instytucji wspierających

Forma pomocy	Odsetek rolników ogółem (w %)	Instytucje świadczące dla rolników dany rodzaj pomocy	
		wyszczególnienie	% rolników
1. Pomoc w wypełnianiu wniosków i kompletowaniu dokumentacji na potrzeby programów unijnych	68,0	<ul style="list-style-type: none"> • ODR • ARiMR • Izba Rolnicza • banki • organizacje branżowe, stowarzyszenia 	86,0 38,0 2,5 0,9 1,7
2. Doradztwo, konsulting, szkolenia	68,0	<ul style="list-style-type: none"> • ODR • Izba Rolnicza • ARiMR • Stowarzyszenia • Organizacje branżowe • przetwórstwo rolno-spożywcze 	91,6 6,5 8,1 1,1 1,4 2,5
3. Przygotowanie biznes planów, planów inwestycyjnych, planów rozwoju gospodarstw	37,3	<ul style="list-style-type: none"> • ODR • banki • ARiMR • prywatne firmy konsultingowe • inne 	91,3 3,6 1,0 0,5 3,4
4. Pomoc finansowa (udzielenie kredytu, pożyczki)	35,0	<ul style="list-style-type: none"> • Banki • organizacje branżowe, przetwórstwo rolno-spożywcze 	93,7 9,3
5. Pomoc w sporządzeniu wniosku kredytowego	22,3	<ul style="list-style-type: none"> • ODR • banki • inne 	67,1 37,1 2,2
6. Wprowadzanie nowych technologii, produktów, usług	24,2	<ul style="list-style-type: none"> • ODR • organizacje branżowe • zakłady przetwórcze • stowarzyszenia, agencje wspierania przedsiębiorczości 	79,4 7,5 4,4 9,1

Źródło: badania ankietowe.

Jak pokazują wyniki badań instytucjami, które pełnią najważniejszą rolę we wspieraniu rolników korzystających z różnego rodzaju instrumentów unijnego finansowania gospodarstw, są Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Ich aktywność po

akcesji do UE, jest w tym zakresie bardzo widoczna. Generalnie relacje z pracownikami doradztwa rolniczego deklarowało 90% rolników, w tym 59,6% określało je jako stałą współpracę. W zakresie współfinansowania projektów objętych wsparciem unijnym, kluczową rolę odgrywały banki, które niekiedy świadczą także dla rolników pomoc konsultingowo-informacyjną. Dla rolników istotne znaczenie mają także relacje z ARiMR. Rolnicy postrzegają tę instytucję nie tylko przez pryzmat jej roli w wdrażaniu i administrowaniu programami UE, ale także oczekują od jej pracowników pomocy informacyjnej i doradczej na etapie składania wniosków, a następnie realizacji płatności i monitoringu projektów. Spośród innych instytucji otoczenia rolnictwa, respondenci deklarowali także pomoc takich instytucji jak organizacje branżowe i stowarzyszenia oraz zakłady przetwórstwa rolno-spożywczego.

Najczęstszym i najbardziej efektywnym źródłem informacji dla rolników o programach unijnych byli pracownicy doradztwa rolniczego (tab. 7). Zwykle rolnicy poszukiwali informacji u pracowników terenowych ODR, w punktach konsultacyjnych znajdujących się przy Urzędach Gmin. Ważnym źródłem informacji były także media, zwłaszcza telewizja, radio, prasa (w tym fachowa), a także Internet. Łącznie z tych kanałów przepływu informacji, korzystało 38,3% rolników. Rolnicy poszukiwali ponadto informacji o programach unijnych w powiatowych oddziałach ARiMR (18,0%), u sąsiadów, znajomych czy rodziny (6,0%), a także w takich instytucjach jak Izba Rolnicza czy banki spółdzielcze.

Rolnicy na etapie wstępnej informacji korzystają z wielu różnorodnych źródeł informacji. Na etapie decyzji znaczenie kanałów masowych, np. mediów elektronicznych, czy prasy znacznie jednak maleje, rośnie natomiast znaczenie kanałów personalnych, zwłaszcza doradztwa rolniczego oraz ARiMR. Na etapie decyzji rolnicy poszukują w usłudze jaką jest informacja „sprzężenia zwrotnego”, czyli możliwości wymiany myśli, poglądów, wyjaśnienia wątpliwości oraz swego rodzaju dopasowania przekazywanych treści do potrzeb danego gospodarstwa i samego odbiorcy informacji. Takiej możliwości nie dają kanały masowe, ze względu na swoją ogólnikowość oraz horyzontalny charakter (Woźniak 2004).

Jak wykazują badania pomoc takich instytucji jak ODR, ARiMR, banków spółdzielczych i innych, jest często nieodzownym warunkiem aktywności rolników w ubieganiu się o środki unijne. Z pomocy otoczenia instytucjonalnego korzystało w tym zakresie 87% rolników, którzy ubiegali się w badanym okresie o wsparcie unijne (łącznie z dopłatami bezpośrednimi). Odsetek ten jest jeszcze wyższy tj. 95,2% w grupie rolników którzy sięgali po wsparcie z funduszy strukturalnych (SAPARD, SPOR) oraz instrumentów towarzyszących płatnościom obszarowym (PROW), które wiążą się ze znacznie większymi od nich wymogami m.in. w zakresie wniosków i dokumentacji aplikacyjnej.

Wymagają także od rolnika większej wiedzy z różnych obszarów (ekonomiki gospodarstwa, prawnej, technologicznej, czy ekologicznej) oraz podejmowania przekształceń w gospodarstwach (np. następstwo pokoleniowe) i przedsięwzięć rozwojowych.

Pomoc instytucji w korzystaniu przez rolników z tego typu instrumentów finansowania gospodarstwa dotyczyła przede wszystkim wypełniania wniosków, sporządzania planów rozwoju gospodarstwa (wsparcie gospodarstw niskotowarowych, „młody rolnik”), planów rolno-środowiskowych, planów zalesień, a także biznes planów i planów inwestycyjnych (inwestycje w gospodarstwach rolnych oraz różnicowanie działalności).

Tabela 7. Pomoc instytucji w uzyskaniu przez rolników wsparcia finansowego UE z programów ukierunkowanych na przekształcenia gospodarstw rolnych.

Wyszczególnienie	Odsetek rolników
I. Źródło informacji o programach UE (poza dopłatami bezpośrednimi):	
• ODR	62,9
• prasa, radio, telewizja	32,2
• ARiMR	18,2
• Izba Rolnicza	9,9
• sąsiedzi, znajomi	6,0
• Internet	5,1
• Urząd Gminy	4,4
• Bank spółdzielczy	0,8
• inne	0,6
II. Bezpośrednia pomoc instytucji przy ubieganiu się o wsparcie UE z programów „prorozwojowych” (PROW oraz SPOR):	
a) Odsetek gospodarstw, które ubiegały się o wsparcie UE ogółem	53,0
b) Odsetek gospodarstw, które uzyskały w tym zakresie pomoc instytucji	50,5
◆ b/a	95,2
c) Odsetek gospodarstw, które uzyskały pomoc - wg rodzaju instytucji:*	
◆ ODR	92,1
◆ ARiMR	3,9
◆ Nadleśnictwo	1,2
◆ Izba Rolnicza	1,4
◆ bank	1,2
◆ samorząd terytorialny	0,9
◆ inne	4,6

* 5,3% rolników wskazywało pomoc więcej niż 1 instytucji

Źródło: badania ankietowe.

Wśród głównych powodów nie korzystania przez rolników z unijnych instrumentów finansowania gospodarstwa (poza dopłatami bezpośrednimi i ONW) respondenci wskazywali na zbyt skomplikowane procedury związane z absorpcją funduszy unijnych (tab. 8). Taką przyczynę deklarował co trzeci rolnik, który nie korzystał w badanym okresie z wsparcia unijnego. Kolejnym ważnym ograniczeniem był niedostatek własnych środków finansowych, niezbędnych do tego, aby realizować przedsięwzięcia rozwojowe, uprawniające w efekcie do uzyskania wsparcia finansowego z SPOR (wcześniej SAPARD-u) oraz niektórych działań PROW. Dla 6,2% respondentów najistotniejszą przeszkodą był brak informacji o programach unijnych, zaś dla 5,2% brak pomocy ze strony otoczenia instytucjonalnego. Oprócz powyższych przyczyn, rolnicy wskazywali na ograniczenia o charakterze wewnętrznym. W przypadku 16% rolników, brak aktywności w pozyskiwaniu środków unijnych związany był z chęcią likwidacji gospodarstwa lub ograniczenia produkcji rolnej. W przypadku innych brak motywacji do tego typu działań wynikał z negatywnej oceny perspektyw rozwoju gospodarstwa. Taka ocena była pochodną małego obszaru gospodarstwa, a także zaawansowanego wieku rolnika, braku następcy, czy też braku zdrowia do dalszego gospodarowania. Część rolników deklarowała natomiast brak zaufania do unijnego wsparcia oraz niechęć wobec ewentualnych kontroli gospodarstwa.

Tabela 8. Powody nie korzystania przez rolników z unijnych instrumentów finansowania gospodarstwa (poza dopłatami bezpośrednimi) w latach 2004-2006.

Wyszczególnienie	liczba	%
1. Gospodarstwa które nie ubiegały się o wsparcie UE ogółem	414	48,4
2. Gospodarstwa które nie ubiegały się o wsparcie z działań prorozwojowych	449	52,5
3. Gospodarstwa wg przyczyn nie korzystania z wsparcia UE:		
♦ zbyt skomplikowane procedury administracyjne	149	33,2
♦ brak własnych środków finansowych	98	21,8
♦ chęć likwidacji gospodarstwa (ograniczania produkcji)	72	16,0
♦ brak informacji	28	6,2
♦ niespełnienie wymogów	25	5,6
♦ brak pomocy ze strony instytucji	23	5,2
♦ brak zaufania	15	3,3
♦ małe gospodarstwo	10	2,2
♦ brak czasu	9	2,0
♦ nie ma takiej potrzeby	8	1,8
♦ brak następcy	5	1,1
♦ inne (np. wiek, brak zdrowia)	7	1,6
razem	449	100,0

Źródło: badania ankietowe.

W obrębie całej badanej zbiorowości, prawie 85% rolników deklarowało chęć finansowania gospodarstwa z funduszy unijnych w latach 2007-2013 (tab. 9). Niemal tyle samo rolników korzystało z funduszy unijnych (dopłat bezpośrednich, działań towarzyszących dopłatom oraz funduszy strukturalnych) w latach 2004-2006. Generalnie zatem rolnicy, którzy nie korzystali z wsparcia unijnego w poprzednich latach, nie wyrażali takiego zamiaru również w najbliższej przyszłości.

Tabela 9. Środki UE o jakie chcą się ubiegać rolnicy w ramach PROW 2007-2013

Wyszczególnienie	% rolników
1. Rolnicy deklarujący ubieganie się o środki UE w latach 2007-2013	84,2
2. Rolnicy deklarujący ubieganie się jedynie o dopłaty bezpośrednie i ONW	14,0
3. Rolnicy deklarujący ubieganie się o środki unijne PROW 2007-2013 w tym*:	70,2
◆ płatności rolno-środowiskowe	23,8
◆ modernizacja gospodarstw (inwestycje w gospodarstwach)	34,5
◆ różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	8,5
◆ renty strukturalne	3,0
◆ zalesianie gruntów rolnych	2,2
◆ ułatwianie startu młodym rolnikom	1,6
◆ inne	5,6

* rolnicy deklarowali dowolną liczbę działań

Źródło: badania ankietowe.

Spośród rolników, którzy deklarowali zamiar aplikowania po środki unijne, 14% wyrażało chęć korzystania jedynie z dopłat bezpośrednich i funduszy uzupełniających (ONW), natomiast 70,2% deklarowało chęć korzystania z środków finansowych w ramach działań „prorozwojowych” nowego PROW 2007-2013. W poprzednim okresie programowania, gospodarstw które korzystały z tego typu wsparcia było 47,5%, a zatem odsetek ten wzrósł o 22,7%. W tej grupie rolników, najwięcej, bo 34,5% deklarowało chęć korzystania z funduszy unijnych przeznaczonych na inwestycje i modernizację gospodarstw. Jeżeli zważyć, że w poprzednim okresie, gospodarstw które korzystały z środków przeznaczonych na inwestycje było niespełna 10% (działanie 1.1 SPOR łącznie z SAPARD-em), to widać w tym zakresie bardzo duży wzrost zainteresowania rolników. Wydaje się jednak, iż w części są to deklaracje „na wyrost” wynikające z niezajomości przez rolników wymogów programów inwestycyjnych. Świadczy o tym fakt, iż część rolników deklarujących chęć korzystania z takich funduszy nie spełniała chociażby

wstępnego wymogu dotyczącego minimalnej żywotności ekonomicznej gospodarstwa³. Z kolei część rolników deklarując pozyskiwanie funduszy unijnych na inwestycje nie wskazywało w istocie na konkretny program, lecz jedynie na ogólne przeznaczenie środków finansowych. Obok inwestycji w gospodarstwach, największym zainteresowaniem rolników wciąż cieszą się programy rolno-środowiskowe, a także działania związane z różnicowaniem działalności rolniczej i wspieraniem alternatywnych do rolnictwa źródeł dochodów.

Tabela 10. Instytucje z pomocy których skorzystają rolnicy przy ubieganiu się o fundusze UE w latach 2007-2013.

Wyszczególnienie	liczba	%
1. Rolnicy deklarujący pomoc instytucji	645	75,3
w tym:		
◆ ODR	508	78,8
◆ ARiMR	77	11,9
◆ Izba Rolnicza	15	2,3
◆ bank	19	2,9
◆ Nadleśnictwo	7	1,1
◆ Urząd Gminy	5	0,8
◆ ANR	2	0,3
◆ ARR	2	0,3
◆ inne	10	1,6
razem	645	100,0

Źródło: Badania ankietowe

Podobnie jak w latach poprzednich, rolnicy deklarują chęć i potrzebę współpracy z otoczeniem instytucjonalnym w zakresie pozyskiwania funduszy unijnych dla gospodarstw. W przyszłości, tj. w okresie programowania 2007-2013 z takiej pomocy w ramach PROW zamierza skorzystać 3/4 rolników. Przy czym prawie 80% spośród ankietowanych, którzy deklarowali zamiar współpracy z instytucjami, liczy na pomoc Ośrodków Doradztwa Rolniczego (tab. 10). Wskazuje to, iż w dalszym ciągu rolnicy przypisują kluczową rolę współpracy z ODR w aspekcie pozyskiwania funduszy unijnych na rozwój gospodarstw. Oprócz pomocy ze strony doradztwa rolniczego, rolnicy oczekują także wsparcia ze strony ARiMR, głównie poprzez dostęp do informacji oraz szeroko postulowane przez rolników uproszczenie procedur administracyjnych związanych z korzystaniem z funduszy unijnych. Część rolników kluczową rolę w pozyskaniu środków unijnych przypisywało pomocy takich instytucji jak Izby

³ Jest ona określana na poziomie 4 ESU, tj. jednostki siły ekonomicznej gospodarstwa obliczanej na podstawie Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej SGM.

Rolnicze, samorząd terytorialny czy Nadleśnictwo. Wreszcie dla około 3% najważniejsza w tym aspekcie jest współpraca z bankami, która umożliwia prefinansowanie z kredytów przedsięwzięć realizowanych w gospodarstwach, a dalej refundowanych częściowo z funduszy unijnych.

i.4. Podsumowanie

Warunkiem poprawy pozycji konkurencyjnej rolnictwa rozdrobnionego, jest właściwe wykorzystanie środków finansowych przeznaczonych na rozwój tego sektora z funduszy unijnych. Wielu rolników nie jest do tego dostatecznie przygotowana, a ich gospodarstwa obciążone są ograniczeniami (finansowymi, organizacyjnymi itd.) utrudniającymi korzystanie z tych środków. Pożądana jest w tym aspekcie pomoc ze strony otoczenia instytucjonalnego rolnictwa. To z kolei wymaga dobrego przygotowania niezbędnych instytucji, zarówno tych które odpowiadają za wdrożenie i obsługę programów unijnych, jak i tych które stanowią administracyjne, społecznie i rynkowe otoczenie rolnictwa.

Większość programów unijnych, w szczególności zaś programy strukturalne, wymagają nabycia przez potencjalnych beneficjentów wiedzy i umiejętności ich wdrażania. Informacja, konsulting, pomoc w prefinansowaniu przedsięwzięć gospodarczych są niezbędnym warunkiem do tego, aby rolnicy mogli w pełni wykorzystać przeznaczone dla nich środki finansowe na potrzeby rozwoju gospodarstw. Im bardziej skomplikowany program wspierający, wymagający od rolników aktywnych działań, zwłaszcza inwestycyjnych, tym potrzeby informacyjne, konsultingowe i finansowe są większe.

Skuteczne wsparcie przemian w rolnictwie jest uzależnione zatem od sprawności systemu instytucjonalnego, od mechanizmów określających procesy podejmowania decyzji i kształtowania zachowań poszczególnych jego uczestników. W nowych uwarunkowaniach instytucje otoczenia rolnictwa muszą sprostać rozwiązaniom instytucjonalnym Unii Europejskiej, jednocześnie muszą być elastyczne i otwarte na potrzeby rolników.

W okresie funkcjonowania PROW 2007-2013, wzrosła rola instytucji otoczenia rolnictwa we wsparciu absorpcji funduszy unijnych przez rolników. Jest to związane z koniecznością przestrzegania przez rolników zasady wzajemnej zgodności (*cross-compliance*), gdzie zapisane są wymogi odnośnie gospodarki gruntami, ochrony środowiska, zdrowia publicznego, zdrowotności roślin, dobrostanu zwierząt, czy też normy dotyczące bezpieczeństwa pracy. Gospodarstwo nie spełniające tych wymogów będzie miało obniżoną pomoc w formie dopłat bezpośrednich, nie będzie też mogło korzystać z funduszy przeznaczonych na restrukturyzację i modernizację gospodarstw. Dla większości rolników dostosowanie gospodarstw do tych wymogów UE, będzie bardzo

trudne bez wsparcia ze strony otoczenia instytucjonalnego, szczególnie zaś doradztwa rolniczego.

W świetle wyników przeprowadzonych badań, pozytywnym jest jednak fakt, że rolnicy dostrzegają nowe możliwości finansowania gospodarstw z funduszy unijnych i doceniają działania tych instytucji, które wspierają ich aktywność w tym obszarze. Jednocześnie są otwarci na współpracę z tymi instytucjami i chętnie poszerzają swoje kompetencje w tym zakresie (np. poprzez szkolenia).

Bibliografia

- Czudec A. (2006), *Znaczenie funduszy Unii Europejskiej w rozwoju sektora żywnościowego w Polsce*, Teoria i Praktyka Rozbudowy AПК, TOM 1, Lwów, s. 385-389.
- Czykier-Wierzba D. (2004) *Wspieranie gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej w latach 2000-2006*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. VI, z. 3, s. 47-52.
- Drygas M. (red.) (2006), *ARiMR - Dwa lata po akcesji*, ARiMR Warszawa.
- Jankowiak W. (2004), *Pozyskanie i wykorzystanie środków UE [w:] Szanse i perspektywy polskiej gospodarki w Unii Europejskiej*, Skawińska E., (red.), PWE, Warszawa.
- Kata R., Miś T. (2005), *Wykorzystanie wsparcia finansowego z funduszy publicznych przez rolników w aspekcie zróżnicowania regionalnego rolnictwa w Polsce*. „Roczniki Naukowe SERiA”, t. VII, z. 7, s. 139-147.
- Kata R., Grzebyk B., Pierścieniak A. (2006), *Znaczenie informacji w absorpcji funduszy unijnych przez rolników*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” nr 4.
- Michna W. (1998), *Zróżnicowanie regionalne wsi i rolnictwa a poziom subsydiowania kredytów*, IERiGŻ, Warszawa.
- Michna W. (2001), *Polityka rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich oraz jej regionalizacja*, Studia i Monografie, nr 104, IERiGŻ, Warszawa.
- Spychalski G. (2003), *Instrumenty towarzyszące Wspólnej Polityki Rolnej w Polsce w okresie 2002-2004*, „Wież i Rolnictwo”, nr 3 (120).
- Warda J. (2005), *Fundusze strukturalne Unii Europejskiej*, Wyd. Verba, Lublin.
- Wigier M. (2007), *Wykorzystanie funduszy strukturalnych*, Warszawa, IERiGŻ-PIB.
- Wilkin J. (2003), *Interwencjonizm państwowy w rolnictwie - dlaczego był, jest i będzie [w:] Dostosowanie polskiego rynku rolnego do wymogów Unii Europejskiej*. SGH, IERiGŻ, ARR, Warszawa 2003, s. 39-50.
- Woźniak A. (2004), *Informacja w procesie zarządzania i podejmowania decyzji*. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, nr 4 (40), 2004, s. 7-19.